

Դ Պ Ր Ո Յ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՑԱՐԻ

№ 12 1875—1876 ՅՈՒՆԻՍ

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

1876 ՎՄԻ

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ԴԱՅԻԱՆՆԵԱՆ ՎԱՆԻՑ

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY

NEW YORK

1875

1875-1876

1876

1876

1876

1876

Ը Ն Թ Ե Ր Ց Ա Ր Ա Ն

ԲՈԳԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ.

1. Հօր խօսակցութիւնը իւր զաւակների հետ ազգային կրօնի
եւ եկեղեցու վերայ.— Տ խօսակցութիւն.
2. Արեգակ:
3. Պիէտրօ—դէ—Կարտօնա կամ մանուկ որը ցանկանում էր
նկարիչ լինել :

၂၂၂၂၂၂၂၂၂၂

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

[illegible]

ՀՅՐ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՐ ԶԱՒԱԿՆԵՐԻ ՀԵՑ

ԱԶԳԱՑԻՆ ԿՐՕՆԻ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՎԵՐԱՑ:

Ց ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ:

—Անցեալ անգամ, սիրելի զաւակներս, խոստացայ ձեզ պատմել մեր կաթողիկոսների մէջ երևելի հանդիսացած Առաջին Աերսէս կաթողիկոսի պատմութիւնը: Ահա այժմ կատարում եմ խոստմունքս, միայն ուշադրութեամբ լըսեցէք, որովհետեւ շատ երևելի և մտքումը պահելի բաներ կասեմ ձեզ:

Իարի է, հայրիկ, մենք լսում ենք սիրով և ուշադրութեամբ:

Աերսէսը, ինչպէս անցեալ անգամ ասացի ձեզ, որդի էր Աթանաղինէի, որը որդի էր Ս. Յուսիկ Հայրապետի: Այս Աերսէսը մանկութեան հասակը անցկացրեց Անտարիա քաղաքում, ուր և ստացաւ իւր սկզբնական ուսումը, և յետոյ գնաց Իլղանդիա, որ Յունաց կայսերութեան մայրաքաղաք էր, իւր բարձրա-

գոյն ուսումը լրացնելու: Եւ արդարեւ Ներսէսը ո՛չ միայն շատ լաւ սովորեցաւ ասորերէն և յունարէն լեզուները, այլ և հարստացաւ աստուածաբանական, փիլիսոփայական և այլ տեսակ գիտութիւններով: Նա շատ խելօք և համետաբարոյ մարդ էր և մեծ պատիւ վայելումէր Սոստանգինուպօլսում (նոյն է Բիւզանդիա). այնտեղ նա ամուսնացաւ մի Ըսպիոնէս անունով երեսելի իշխանի աղջկայ հետ և ծառայումէր կայսեր պալատական պաշտօնի մէջ:

— Երբ մեռաւ Փառներսէս կաթողիկոսը, բոլոր նախարարները և իշխանները ժողովուրելով Երկրորդ Ըրչակ թագաւորի մօտ՝ որոշեցին նոր կաթողիկոսը ընտրել անպատճառ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ցեղից և որովհետեւ ուրիշ ժառանգ չկար բացի Ներսիսից՝ վճռեցին հրաւիրել նորան Ս. Պօլսից և դնել կաթողիկոս: Նա առաջ հրաժարուեցաւ, բայց յետոյ յարգեց ամբողջ ազգի խօսքը և կամքը և ընդունեց հայրապետական պաշտօնը: Նորան ուղարկեցին Կեսարիայի եպիսկոպոսի մօտ և ձեռնադրել տուին եպիսկոպոս և կաթողիկոս Հայց 364 թ.: Պատմութիւնը ասումէ թէ՝ Ներսիսի ձեռնադրութեան ժամանակ նորա գլխին նստեցաւ մի աղանի, որ Հոգոյն Արքայ շնորհքի իջնելու նշան էր:

—Արագ առնալով Հայաստան՝ ամբողջ ազգը, բոլոր նախարարները և իշխանները, և ինքըն Երզակ թագաւորը, շքեղ հանդէսով և մեծ պատուով ու փառքով ընդունեցին Ներսէսը իբրեւ նոր կաթողիկոս: Նա իբրեւ մի պայծառ արեգակ՝ լուսաւորեց մեր հայրենիքը հոգևորական լուսով: Իւր սրբութեամբ և իմաստութեամբ բարեկարգեց և պայծառացրեց Հայաստանեայց եկեղեցին և փայլացրեց մեր Ս. կրօնը, ամենայն տեղ հաստատելով այն կարգ ու կանոնները, որը տեսել էր Ա. Պօլոսմ: Տեսնելով որ՝ շատ տեղ տեսակ տեսակ անկարգութիւններ մտել էին և կամենալով ջնջել նոցա՝ Ներսէսը Երզակ թագաւորի հաւանութեամբ Երտտշատ քաղաքում 365 թ. ժողով գումարեց եպիսկոպոսներից, իշխաններից և նախարարներից, ուր և հաստատեց զանազան կանոններ, որոց մէջ մանաւանդ երևելի են հետեւեալները:

Ըռաջին՝ նախարարների և իշխանների մէջ վատ սովորութիւն էր մտել պսակուիլ իւրեանց մօտիկ արկւնակից ազգականների հետ իւրեանց հայրենական կալուածները իւրեանց մէջ պահպանելու համար: Ժողովի կանոնով այդ սովորութիւնը արգելուեցաւ:

Երկրորդ՝ Տեթանոսութեան ժամանակներից մնացել էր վատ սովորութիւն, որով մեռելի վերայ սաստիկ լաց ու կոծ էին անում, մազերը պոկում, երեսը ծեծում, աչքերը փորում, մինչև անգամ անձնասպանութիւններ անում: Այս վատ սովորութիւնը նոյնպէս արդեւեց Աերսէսի ժողովը նզովքով:

Երրորդ՝ բորոտները, գոսացածները, և առհասարակ այնպիսի հիւանդները, որոց տկարութիւնը փոխադրական (զիպչողական) էր, այլ և կոյրերը, կաղերը, այդ ժամանակներում սաստիկ հալածանքներ էին կրում և արտաքսւումէին քաղաքներից և գիւղերից, իսկ որբերը, այրիները, աղքատները, օտարականները, թողուցած էին լինում բոլորովին առանց խնամքի և հոգատարութեան, ուստի առաջինները՝ չունենալով բնակութեան տեղ՝ թափառումէին անմարդաբնակ և անապատ տեղերում և շատ անգամ մեռնումէին սովից, իսկ երկրորդները՝ անբարոյականութեամբ, գողութեամբ, անառակութեամբ, և վատ յատկութիւններով ապականւումէին: Աերսէսը հաստատեց նոցա համար յարմար տեղերում հիւանդանոցներ աղքատանոցներ, որբանոցներ, հիւրանոցներ կարգելով վերակացուներ, կառավարիչներ, ըս-

պատանոցներ, և ապահովացնելով նոցա ծախ-
քը քաղաքների և գիւղերի հաստատարողինը-
ներով: Ինքն Սեծ Հայրապետը անձամբ ան-
ձին շրջումէր քաղաքներում և գիւղերում՝
հաստատելով ամենայն տեղ բարեկարգութիւն
և շինելով շատ եկեղեցիներ և վանքեր, ոմանց
խօսքով, երկու հազարի չափ, որոնցից շատերը
մնացել են մինչև այսօր: Մյս մեծ և ընդար-
ձակ գործունէութեան մէջ Վերսեօի գլխաւոր
օգնականը էր նորա ւարկաւազը Խաղ անունով,
որը յետոյ եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ և մի
ժամանակ վարեց կաթողիկոսական պաշտօնը
իբրև նորա փոխանորդ: Եւ զայն ժամանակ
— Տեսնելով Վերսեօի այսպիսի զարմանալի
և օգտակար գործքերը, իննամբը և աշխատու-
թիւնը—Մրշակը, իշխանները և նախարարները
եպիսկոպոսների ժողով կազմեցին և որոշեցին
նորան աւելի պատուելու համար Պատրիարքի
դիտողութեան և իրաւունքը տալ նորան և այնու-
հետև Հայոց Հայրապետները դադարեցին զը-
նալ Վեսարիա իւրեանց ձեռնադրութեան հա-
մար, այլ ձեռնադրվումէին իւրեանց եպիսկո-
պոսներից իբրև բոլորովին անկախ և ինքնիշ-
խան Հովուապետ, Եպիսկոպոսապետ և Կաթո-
ղիկոս Հայոց:

— Եւ յսպէս սիրե իններս, Եւ երեսէս Հայրապետը այսպիսի երևելի գործքեր անելուց յետոյ մեր կրօնի և եկեղեցու համար, ոչ պակաս երևելի գործքեր գործեց և մեր հայրենիքի մեծ թագաւորութեան համար։

— Մեր Երչակ թագաւորը՝ մեծամիտ մարդ լինելով՝ քանդեց իւր բարեկամական յարաբերութիւնները Պարսկաստանի և Յունաստանի հետ։ Յունաց Վաղէնտիանոս կայսրը պատերազմ քաջեց նորա հետ՝ ուղարկելով Հայաստանի վերայ բազմաթիւ զօրք թէոգորոս զօրապետի հետ։ Երչակը խնդրեց Եւրսէսից հաշտութեան հնարք գտնել։ Եւրսէսը առնելով իւր հետ մի քանի պատուաւոր նախարարներ՝ գնաց թէոգորոսի մօտ և շարժելով նորա գութը՝ խափանեց պատերազմը։ յետոյ ինքն գրնաց Վ. Պօլիս կայսեր մօտ։ Կայսրը տեսնելով Եւրսիսի սրբութիւնը, իմաստութիւնը և վեհութիւնը՝ մեծ պատուով յարգեց և մեծարեց նորան, խոստացաւ խաղաղութիւն պահել Հայաստանի հետ, վերադարձրեց բոլոր Հայոց պատանդները, որը Յուլիանոս կայսրը, պահանջել էր Տիրան թագաւորից, վերջապէս իւր ազգակից մի ազնիկ Ուլիմպիադա անունով յանձնեց նորան որ՝ տանէ կին Երչակի համար։

որովհետև նորա առաջին կինը արդէն վախ-
ճանուած էր: Իսկ ինքն ինքն ինքն ինքն —

— Պարսից Հայուն, թաղաւորը իմանալով
որ՝ սէր և խաղաղութիւն հաստատել է Մըշակը
Յունաստանի հետ՝ բարկացաւ նորա վերայ և
մեծ զօրքով դիմեց Հայաստանի վերայ: Այդ
ժամանակ նաև Հայոց նախարարները անբա-
ւական լինելով Մըշակի վատ բնավորութիւնից՝
անհնազանդութիւն և հակառակութիւն էին
ցուցանում նորան: Արքայէս նոյն այդ մի-
ջոցին Աղղենտիանոս կայսրը նոյնպէս զօրք ու-
ղարկեց թէոդորոսի հետ Հայաստանի վերայ,
որովհետև Մըշակը դարձեալ քանդել էր իւր
բարեկամութիւնը նորա հետ: Տեսնելով որ
բանը շատ ծանրացել է և չորս կողմը պատած
է թշնամիներով՝ Մըշակը մարդիկ ուղարկեց
Ներսէսի մօտ և աղաչեց որ՝ նա հաշտեցնէ նո-
րան նախարարների հետ և հանդարտացնէ կայ-
սեր սիրտը և պատերազմը:

— Այլի առաջև ունենալով Մըշակի վատ
վարք ու բարքը և նորա բազմաթիւ չար գոր-
ծերը՝ Ներսէսը առաջ չընդունեց նորա միջնոր-
դութիւնը, բայց երբ Մըշակը մի քանի անգամ
կրկնեց իւր աղաչանքը՝ մեղայ կոչելով և խոս-
տանալով փոխել իւր վարքը և ուղղուիլ, և

միջնորդ ձգելով նախարարները և եպիսկոպոսները—Ներսէսը խնայելով աւելի իւր սիրելի հայրենիքը և ազգը՝ համաձայնուեցաւ օգնել նորան։ Նա հրաւիրեց իւր մօտ բոլոր երևելի նախարարները և խրատելով ու համոզելով նոցա՝ հաշտացրեց թագաւորի հետ։ Բայց Արծրունեաց նախարար Մեհրուժանը և նորա քուայր Սահան Սամիկոնեանը չհնազանդուեցան և ապստամբուելով փախան Հապուհի մօտ և որացան քրիստոնէութիւնը։

—Յետոյ Ներսէսը գնաց Թէոդորոս զօրապետի մօտ և խնդրեց չվարել պատերազմը, խոստանալով հակ և պատանդներ տալ կայսեր։ Թէոդորոսը իբրև խաղաղասէր մարդ պատուեց Ներսէսի խնդիրքը, ընդունեց հարկը և պատանդները, որոց մէջ կար Արշակի որդին Պապը, Արշակի նամակը կայսեր մօտ, և իւր զօրքով վերադառնաւ Յունաստան՝ հրաւիրելով իւր հետ նաև Ներսէսը։ Նա չկարողացաւ մերժել այդպիսի բարեկամական առաջարկութիւնը և իւր փոխանորդ կարգելով առաջ յիշած խաղ եպիսկոպոսը, ինքն գնաց Ս. Պօլիս։ Բայց արդէն վախճանուած Սահակոն իր տեղ նստած Սահակի կայսրը չարամիտ մարդ լինելով՝ չնդունեց ոչ Թէոդորոսի միջնորդութիւնը, ոչ Ար-

չակի նամակը և հարկը ու պատանդները, և ոչ Ներսէսը, այլ հրամայեց արքային նորան, իսկ պատանդները սպանել:

Թէոդոսի ազաչանքով կայսրը չսպանել տուեց պատանդները, Բայց Ներսէսը արքային տուեց շատ հեռու տեղ: Ներսէսի հետ կային մի քանի քահանայք և երկու սարկաւազ: Օրովային ճանապարհորդութեան ժամանակ՝ ձմեռային խառն եղանակի պատճառով սաստիկ արիւծութիւն պատահեցաւ և Ներսէսի նաւը մի անմարդաբնակ կղզու վերայ դուրս ձգուեցաւ և խորտակուեցաւ, թէ և ոչ որին վնաս չհասաւ: Աւթ ամսի չափ մնալով այդ կղզու վերայ, որը ոմանց կարծիքով Պատմոսն էր, Ներսէսը և իւր ընկերները հաց չունենալով կերակրումէին խոտով և ձկներով:

—Առդեսի մահից յետոյ կայսր նստեցաւ Սեփ թէոդոսը, որը իսկոյն ազատութիւն պարգևեց և վերադարձրեց բոլոր արքայաճնները, նոցա հետ և մեր Ներսէսը, որը և պահեց մի քանի ժամանակ իւր մօտ Ա. Պօլսում: Երբ միջոցին Յոյների մէջ երեսացել էին զանազան տեսակ հերետիկոսութիւններ Ս. Հոգու և Քրիստոսի գէմ, ուստի թէոդոսը 381 թուին ժողով գումարեց Ա. Պօլսում՝ հախկոպոսներից

և Հայրապետներից, որոյ մէջ էր և մեր Վերսե-
 սէսը: Ե. յդ ժողովը կոչուեցաւ երբորդ տիե-
 ղերական ժողով, որը մերժեց և նզովեց բո-
 յսր Տերեւթիկոսութիւնները և հաստատեց զա-
 նազան կանոններ: մեր Հայաստանայց եկեղե-
 ցին նոյնպէս ընդունեց այդ ժողովը:

— Ե. յդ միջոցին՝ Երշակը՝ ազատ մնալով
 Վերսիսի վերահսկողութիւնից՝ դարձեալ խռո-
 վութիւններ բացեց իւր նախարարների հետ և
 սկսեց գործել սարսափելի չարութիւններ, զո-
 կոտորել տուեց իւր անդակից Ամսարականե-
 րի համարեա բոլոր ցեղը, և ինչ: Նախարարնե-
 րից Հատերը փախան՝ Յունաստան, իսկ Հատե-
 րը Պարսկաստան և հնազանդութիւն խոստա-
 ցան Շապուհին, ուստի նա մեծ պօրք ուղար-
 կեց Հայաստանի վերայ Եւանդական զօրապետի
 հետ: Երշակը նեղի պալով՝ փախաւ, բայց չկա-
 բողանալով անցնել Յունաստան և ոչ մի կող-
 մից չտեսնելով փրկութիւն, յօժար կամքով
 անձնատուր եղաւ Եւանդականին, որը տարաւ
 նորան մի քանի նախարարի հետ Շապուհի
 մօտ, իսկ նա հրամայեց ձգել Երշակը բանտի
 մէջ, ուր հուսահատութիւնից սուր ցցելով
 իւր նրտի մէջ՝ սպանեց իւրեան: Ամենալով
 տիրել բոլոր Հայաստանին և բոլոր Հայերը

դարձնել քրիստոնէութիւնից պարսկական կրօնակապաշտ հաւատի՝ Եւպուհը մեծ զօրք ադարկեց ուրացող Մերութանի և Սահան Մամիկոնեանի հետ, որք քարու քանդ անելով աւերեցին բոլոր Հայաստանը։ Կորա մի քանի ժամանակից յետոյ գնացին Պարսկաստան և յետոյ դարձեալ եկան Հայաստան աւելի մեծ զօրքով և բաղմաթիւ մոգերով ու մոգպետներով, և սարսափելի ֆառաներ հասցրին մեր հայրենիքին՝ Հայերին կամ կրակապաշտ շենելով և կամ չարչարելով ու նահատակելով, եկեղեցիքը և վանքերը քանդելով, քաղաքները և գիւղերը աւերելով, յունարէն տառերով և հայերէն խօսքերով գրած գրքերը այրելով և արգելելով որ՝ Հայերը յունարէն լեզուն չսովորեն և յունարէն գրքերը չգործածեն, այլ ստիպելով որ գործածեն Պարսկերէն լեզու և գրեր, որովհետև այդ ժամանակ մեր մայրենի լեզուն դեռ ևս չունէր իւր սեփական լիակատար այբբէնը։

— Երբ որ այս սարսափելի անցքերի լուրը հասաւ Ս. Պօլիս Երեսէս Հայրապետին՝ նա շատ տրտմեցաւ և ցաւեցաւ, և Թէոդոս կայսրից խնդրեց օգնել Հայերին գոնեայ քրիստոնէութիւնը պաշտպանելու համար, և Երշակի

որդին Պապը, որը պատանդ էր նորա մօտ, թագաւոր կարգել իւր հօր տեղը և Յունաց զօրքով ուղարկել Հայաստան:

Թէոդոսը շատ պատուելով Մեծ Ներսէսին՝ յարգեց և կատարեց նորա աղաչանքը և Պապը թագաւոր կարգելով Ներսէսի և Տէրենտիոնոս զօրապետի հետ ուղարկեց Հայաստան մեծ զօրքով: Պախած նախարարները լսելով այդ հատրքունեցան և միացան Պապի հետ: Իմանալով այս անօրէն Մերուժանը փախաւ իւր զօրքով և առաջուց լուր ուղարկեց Շապուհին, որը աւելի մեծ զօրք պատրաստեց և ուղարկեց Հայաստանի վերայ, իսկ Պապը տեղեկութիւն տուեց այդ մասին կայսեր, որը նոյնպէս մեծ զօրք ուղարկեց Հայաստանին օգնութիւն:

Զիրաւ անուն ընդարձակ դաշտի վերայ, Նպատ սարի մօտ, երկու ահագին զօրքը բանակուեցան այս և այն կողմը: Քաջ զինուորները վառվումէին փափագով շուտով յարձակուիլ և ջարդել միմեանց: Արջապէս սկսուեցաւ սարսափելի պատերազմը: Ներսէս Հայրապետը, որը միանգամ զոհել էր իւր անձը սիրելի հայրենիքին, նոյնպէս պատերազմի դաշտումն էր մի քանի հոգեւորականներով, և երբ երկու զօրքը յարձակուեցան միմեանց վերայ

նա բարձրանալով՝ Նպատի գլուխը և ծունկ չոքած՝ սկսեց աղօթք անել առ Նստուած՝ աղաչելով որ Նա իւր Ս. եկեղեցին պաշտպանէ և յաղթութիւնը պարգևէ Հայոց կողմին։ Բարերար Նստուծոյ ողորմութեամբ այս սարսափելի պատերազմի մէջ Պարսիկներն ջարդուփշուր եղան և Հայերը յաղթող հանդիսացան։ Հայոց զօրքի ընդհանուր սպարապետ (զօրապետ) Սմբատ Բագրատունին կռուի ժամանակ յանկարծ յարձակուեցաւ ուրացող Մերուժանի վերայ՝ վաղեց բաւական հեռու նորա քամակից, գերի բռնեց նորան, և մօտիկ տեղում փախած գիւղացիներից մնացած շամփուր գլուխներով մօով կրակի վերայ՝ հանեց միսը կարմրեացրեց շամփուրը, թաղ ուրեց նորանից, և դնելով Մերուժանի գլխի վերայ՝ սառկացրեց նորան։

— Պատերազմից յետոյ երբ խաղաղութիւնը հաստատուեցաւ՝ Պապ Թադաւորը երևի ժառանգելով իւր հօր՝ Երշակի՝ վատ և չար քնաւորութիւնը՝ սկսեց դործել սարսափելի շարութիւններ։ Կրօնելի Ներսէսը սկսեց յանդիմանել և նախատել նորան. իսկ նա դժուարանալով և բարկանալով՝ մտածեց սպանել նորան, բայց վախենալով ժողովրդից և Թէոդոս կայս-

րից, որը շատ յարգումէր 'Աերսէսին' իւր մօտ
 ճաշի հրաւիրելով՝ ծածուկ թոյն խմացրեց նո-
 րան և այդպէսով հանգցրեց Հայաստանի ջա-
 հը: Իսկ յետոյ Պապը չքմեղս լինելով, այսին-
 քըն՝ ձեռացնելով թէ ինքն իբր ոչինչ մեղ չու-
 նի՝ մեծ սգով և շքեղ հանդէսով տարաւ Ս.
 նահատակի մարմինը և թաղեց թիւ աւանում:
 — 'Աերսէսը կաթողիկոսութիւն վարեց քսան
 տարի և մահ ստացաւ 383 թուին: Ամբողջ
 Հայաստանը և բոլոր Հայոց ազգը մեծ սուգ և
 տրտմութիւն քաշեց իւր Ս. և մեծագործ Հայ-
 րապետի մահուան պատճառով և արժանապէս
 անմահացրեց նորա անունը Ս. եւ մականունով,
 իսկ Հայաստանեաց Եկեղեցին զանց նորան
 իւր հարազատ սրբերի շարքում և յիշումէ նո-
 րա անունը Ս. Պատարագի ժամանակ 'Առա-
 քելոցն', յիշատակութեան մէջ:

Հայաստանի մասին խոսելու համար
 պէտք է խոսել նաեւ Հայաստանի մասին
 ինչպէս որ խոսելու էինք մեր հին հայրենիքի
 մասին: Եւ ինչպէս որ խոսելու էինք մեր
 հին հայրենիքի մասին: Եւ ինչպէս որ
 խոսելու էինք մեր հին հայրենիքի մասին:
 Եւ ինչպէս որ խոսելու էինք մեր հին
 հայրենիքի մասին: Եւ ինչպէս որ խոսելու
 էինք մեր հին հայրենիքի մասին: Եւ ինչ-
 քան որ խոսելու էինք մեր հին հայրենիքի
 մասին: Եւ ինչպէս որ խոսելու էինք մեր
 հին հայրենիքի մասին: Եւ ինչպէս որ
 խոսելու էինք մեր հին հայրենիքի մասին:

Ե Ր Ե Ռ Ե Կ:

1. Տաքութիւն:

Մրեգակը է գլխաւոր աղբիւր տաքութեան, որով տաքացնումէ երկիրը: Միւս բոլոր աղբիւրները, ինչպէս՝ աստղերը, դիտաւոր աստղերը, մոլորակները, լուսինը, նոյնպէս ջեռուցած երկրաւոր առարկանները—վառուող փայտը, հանքային ածուխը, լապտերի, մոմի բոցը, և ընտալիս են երկրին համեմատաբար շատ էնչին տաքութիւն: Բռանց արեգակի տաքութեան անկարելի կլինէր երկրի վերայ գործարանաւոր էակների—կենդանիների և բոյսերի կեանքը: Տաքացնելով օդը զանազան երկրներում զանազան տատիճանով՝ արեգակը ստիպումէ նորան (օդին) տեղափոխուիլ և գոյացնումէ այդպէս քամի, ջուրը դարձնումէ շոգի, որից յետոյ գոյանումեն ամպեր, անձրև, ցոլ, և ըն որք քամուց ցրվումեն զանազան կողմեր և ուղիւղումն երկրի երեսը: Բացի սորանից՝ փորձերը

ցոյց տուին որ՝ գործարանական կեանքի կատարեալ զարգացման և ծաղկման համար բաւական չեն օգը, խոնաւութիւնը և տաքութիւնը, այլ հարկաւոր են նաև արեգակի ճառագայթները, որք գործածումեն մի ծածուկ, աննկատելի ազդեցութիւն, որը մինչև այժմ՝ չէ բացատրել գիտութիւնը: Այի խօսքով՝ միակ աղբիւրը գործարանական կեանքի է արեգակը: Աորա կենդանարար ազդեցութեամբ բուսնումն բոյսերը և աճումն բազմաթիւ կենդանիներ ստորին դասակարգի, և թէ՛ նոքա և թէ՛ սոքա լինումն կերակուր և պահպանումն աւելի կատարելագործուած, բարձր դասակարգի կենդանիների գոյութիւնը:

Ղիտնական հետազօտութիւններից երևումէ որ՝ արեգակը ունի խիստ մեծ տաքութիւն, ուստի նորա բոլոր նիւթերը գտանվումն շոգինների և վազերի դրութեան մեջ: Աորա մակերևութի վերայ հպուելով՝ երկնային սառը տարածութեան հետ՝ շոգիները ստանումն հեղուկ և կարծր դրութիւն, գոյանումն խիստ մանր և հեղուկ կամ կարծր մասնիկներ, որք լցնումն արտաքին կամ մակերևութիւն մօտիկ շրջանը, որը բաղկանումէ շոգիներից և գազերից: Այս մանրիկ ջեռացած փոշին (հիւլէները)

թափվումէ, իւր ծանրութեան պատճառով,
 արեգակի ներքնակողմի մէջ, ուր վերստին դառ-
 նումէ շողիներ. նոյնպէս է լինում և պողած
 գազերի հետ: Արեւին կատարվումէ արեգակի
 մասնիկները անընդհատ շարժողութիւն: Քե-
 աացած փայլուն փողին, որը լցնումէ արեգակի
 վերին շրջանը, ցրվումէ ամեն կողմ տաքու-
 թեան և լուսի ճառագայթներ և տալիս է
 սկիզբն գործարանական կեանքին երկրագուն-
 դի երեսի վերայ: Թէ և տաքութեան քանա-
 կութիւնը, որը ամենայն օր կորցնումէ արեգա-
 կը, խիստ մեծ է, բայց ի նկատի ունելով թէ
 որչափ մեծ է ինքն արեգակը, և նորա առան-
 ձին տեսակ կազմակերպութիւնը, կարելի է հաս-
 կանալ թէ ի՞նչու մինչև այժմ չէ նկատուած
 որ՝ պակասի նորա տաքութիւնը: Աթէ արե-
 գակը լինէր, ինչպէս ոմանք կարծումէին, պինդ
 մարմին, նորա մակերևոյթը պիտի շուտով պա-
 դէր և կորցնէր լուսատվութիւնը, թէև իւր
 մէջ կպահէր խիստ մեծ տաքութիւն: Իսկ զա-
 զաձև դրութեան ժամանակ այդ չէ կարող
 պատահել, որովհետև մակերևութի պողած
 մասնիկները թափվումեն արեգակի կեդրոնա-
 տեղի մէջ և նոցա փոխանակ բարձրանումեն
 շեռացած մասնիկները: Այնպէս անկարելի է

ենթադրել որ արեգակը լինէր հեղուկ նիւթ, որովհետեւ հեղանիւթը այնքան շարժուն չէ, ինչպէս գազը: Բացի սորանից՝ եթէ նա լինէր հեղանիւթ: Աորա մակերևոյթը շուտով կպընգանար պաղեղուց և կգոյանար կարծր կեղև, որը շուտով կկորցնէր լուսատուութիւնը, շնայելով որ՝ իւր մէջ կունենար լուստփայլ նիւթ:

Արեգակի տաքութիւնը չափելը ի հարկէ անմիջապէս անկարելի է. բաց նորա փոփոխութիւնը մենք կարող ենք իմանալ երկրի տատաքութիւնից, որովհետեւ երկրի երեսի համար տաքութեան միակ աղբիւրն է արեգակի ճառագայթները: Արեգակի տաքութեան նուազիւր կալատճաւէր երկրի վերայ եղած տաքութեան նուազութիւն, կլիմաների, գործարանական կենսքի և ուրիշ երևոյթների փոփոխութիւններ: Բայց պատմական ժամանակների ընթացքում ոչինչ այդպիսի բան չէ նշմարուած: Ահա այս տեղից եզրակայացնումեն որ՝ արեգակը թէև միշտ կորցնումէ մեծ քանակութիւն տաքութեան, բայց չէ պաղում, նաև չէ պակասում նորա տաքացած դրութեան անտիճանը: Արեգակի տաքութիւնը այնչափ մեծ է որ՝ եթէ նորա շորս կողմը պատած լինէր սառցի կեղևով 18 վերստ հաստութեամբ՝ նորա մի օ-

բուսայ տաքութիւնը բաւական էր այդ ահագին սառուցքը հալելու համար: Երկրագունդը քիչ չնչին մեծութեան պատճառով համեմատաբար այն անսահման համաշխարհային տաքածութեան հետ, որոյ մէջ սփռվում են արեգակի ճառագայթները, ստանում է միայն շատ աննշան մասըն արեգակի տաքութեան, որոյ տարեկան գումարը կարող է հալել սառուցք, եթէ շրջապատէր դա երկրագունդը 100 օտնաչափ հաստութեամբ:

2. Լոյս:

Արեգակը է նոյնպէս գլխաւոր աղբիւր լուսոյ, որով լուսաւորվում է երկիրը: Լուսնիակի, բազմաթիւ աստղերի, և երկրագնդի վերայ եղած լոյս արձակող մարմինների (լապտեր, կըրակ, և լն) լոյսը շատ նուազ են երկրի համար: Ըռանց արեգակի լուսոյ երկրի վերայ չէր լինի բուսականութիւն, որը այնպէս հարկաւոր է կենդանիների գոյութեան համար, որովհետեւ արեգակի ճառագայթները բացի տաքութիւնից, նաեւ իւրեանց լուսով մեծ ներգործութիւն ունին բոյսերի վերայ:

Ետդաբաշխական և Թուաբանական հետա-
զօտութիւններով որոշուած է որ՝ Երեզակը
հեռու է երկրագնդից 144 միլիօն վերսթով։
Եթէ ենթադրենք որ մի ճանապարհորդ կա-
րող է ոտով անցնել ամենայն օր 40 վերսթ,
նորան հարկաւոր կլինէր, ոչ մի օր չհանգստա-
նալով, 10,000 տարի ժամանակ արեգակին հաս-
նելու համար։ Ե. յժ մեան դարում ամենաշուտ
ճանապարհորդութիւնը լինումէ երկաթուղիով,
որը անցնումէ մի ժամում սովորաբար 40 վերսթ.
Եթէ կարելի լինէր երկրագնդից մինչև արեգա-
կը գնալ երկաթուղիով, դորա համար կհարկա-
ւորէր 300 տարի։

Լուսի նշոյլը վազումէ մի վայրկեանում 280
հազար վերսթ։ Եթէ մեզանից 280 հազար
վերսթով հեռու կերևայ յանկարծ մի լուսա-
ւոր բան, մենք կտեսնենք նորան մէկ վայրկեա-
նից յետոյ։ Եթէ նա յետոյ յանկարծ կոչնչա-
նայ՝ մենք կիմանանք այդ նոյնպէս մէկ վայրկեա-
նից յետոյ։ Չնայելով այդպիսի զարմանալի ա-
րագութեան վերայ՝ արեգակի ճառագայթները
հասնումեն երկրագնդին 8-ից աւելի վայրկեա-
նում։ Ե. յսինքն եթէ արեգակը յանկարծ բոլո-
րովին խաւարի, մենք այդ կիմանանք ոչ ին-
կոյն, այլ 8 վայրկեանից յետոյ։

Լերկնային տարածութեան մէջ ցրուած կան
արեգակի նման բազմաթիւ լուսատուներ։ աս-
տեղագիտութիւնը սովորեցնումէ մեզ որ՝ ամէն
մի աստղը, որքան և փոքր լինի նա, է արե-
գակ նման մեր արեգակին։ Այս անթիւ արե-
գակները, որոց միայն մի չնչին մասն տեսանե-
լի է հասարակ աչքով, այնպէս հեռու են մե-
զանից որ՝ նոցանից ամենամտաւորագոյնների
լոյսը հասնումէ մեզ միայն 4 տարուց յետոյ,
իսկ միւս աստղերի, այն ևս ոչ շատ հեռաւո-
րագոյնների, լոյսը հասնումէ մեզ միայն 100
տարուց յետոյ։ Մտածելով թէ արեգակի լոյ-
սը անցնումէ ահագին տարածութիւնը և հաւ-
նումէ մեզ 8 վայրկեանից յետոյ՝ կաբողենք
մութ կերպով հասկանալ թէ՝ որպիսի սար-
սարսափելի հեռաւորութիւն կայ երկրագնդի
և միւս աստղերի մէջ։

Բայց ինչ բանէ լոյսը։ Գուցէ ոմանք կզար-
մանան այս հարցմունքի վերայ, կարծելով որ՝
լաւ գիտեն թէ ինչ բանէ լոյսը։ Բայց փոր-
ձեցէք բացատրել թէ ի՞նչ բանէ լոյսը, և կը-
տեսնէք որ այդ հեշտ չէ։ Ֆիզիքա անունով
գիտութիւնը այսպէս է բացատրում լոյսը
— «լոյսը է այն անյայտ պատճառը,
որը մեզ հնարք է տալի տեսնել մեզ շըր-

Ջապատող առարկանները, : Եւ այս բացառութիւնը բոլորովին ուղիղ է, որովհետեւ յիշաւի այն տեղ, ուր բոլորովին չկայ լոյս, ինչպէս ասում են՝ բոլորովին մութ, խաւար տեղում, մենք ոչինչ չենք տեսնում: Բայց բաւական է ներս թողնել սակաւ ինչ լոյս և մենք կսկսենք տեսնել և որոշել միմեանցից զանազան առարկաները, և այնքան աւելի լաւ և պարզ, որքան աւելի շատ լոյս ներս կ'ընկնենք: Ֆիզիքեան ասումէ—«անյայտ պատճառ...», որովհետեւ այժմ դեռ ևս ոչ մի գիտնական չէ կարող ասել որ նա գիտէ հաստատապէս — թէ ինչ է լոյսը:

Բոլոր առարկաները, բոլոր մարմինները, լուսի վերաբերութեամբ բաժանվում են երկու գըլխաւոր մասն—ինքնալոյս կամ լուսատու և անլոյս կամ մթին: Ինքնալոյս կամ լուսատու նորա են, որք իւրեանց միջից արձակում են, ցլացնում են լոյս և ուստի կարող են տեսանելի լինել առանց օգնութեան մի ուրիշ լուսի, այս դասակարգին պատկանում են—արեգակը, աստղերը, ամենայն տեսակ բոցը, սաստիկ տաքացրած և կրակ կտրած (արտաշեկացած) առարկաները: Ընդլոյս կամ մթին են նորա, որք չեն արձակում իւրեանց միջից լոյսը

և ուստի կարող են տեսանելի լինել միայն այն
ժամանակ, երբ լուսաւորուած են մի ուրիշ լու-
սով. այս դասակարգին պատկանում են—լուս-
նիակը, երկրագունդը, օդը, ջուրը, և երկ-
րիս համարեա բոլոր առարկաները:

Բոլոր մարմինները լուսի վերաբերութեամբ
ունին նաև մի այլ տեսակ բաժանմունք—[Թա-
փանցիկ և ան[Թափանցիկ: Թափանցիկ
կոչվում են այն առարկաները, որոց միջով ա-
նարգել անցնում է լոյսը, զօ. օդը, ջուրը, ա-
պակին, և ըն: Բայց պէտք է աւելացնել որ՝ չկայ
ոչ մի առարկայ, որը բոլորովին [Թափանցիկ
լինէր. մեծացնելով [Թափանցիկ առարկաների
հաստութիւնը՝ նուազում է [Թափանցիկութիւնը,
իսկ եթէ շատ մեծանայ հաստութիւնը՝ նոքա
դառնում են համարեա բոլորովին ան[Թափան-
ցիկ, մանաւանդ եթէ լոյսը նուազ է: Ան[Թա-
փանցիկ առարկաններին պատկանում են—
փայտ, մետաղներ, կենդանիների մարմիններ
և այլ շատ բաներ: Սոցա մէջ նոյնպէս չկան
բոլորովին ան[Թափանցիկներ, որովհետև բարա-
կացնելով սոցա հաստութիւնը՝ դառնում են փո-
քրր ի շատէ [Թափանցիկ. այսպէս զօ. շատ
բարակ [Թուղթը բաւական լաւ [Թափանցիկ է,
այսինքն՝ նորա միջով բաւական լաւ անցնու-

մէ լոյսը: Մինչև անգամ այնպիսի անթափանցիկ մարմինը, որպիսի է ոսկին դառնումէ թափանցիկ եթէ շատ բարակացնենք նորան:

Լոյսը միշտ տարածվումէ ճառագայթների ձևով և գնումէ, եթէ ոչինչ արգելէ չունի, ուղիղ գծով: Ըյս պատճառով եթէ մեր աչքի և մի լուսատու առարկայի մէջ կայ մի անթափանցիկ բան, մենք չենք կարող տեսնել լուսատու առարկան, որովհետև լուսի ճառագայթներից, որը արձակումէ նա ամեն կողմ ոչ մէկը չէ հասնում մեր աչքին: Բայց եթէ աչքի և լուսատու առարկայի մէջ կայ որ և իցէ թափանցիկ մարմին զօ. օդ, ապակի, և ըն որոյ մէջ անարգել անցնումեն լուսի ճառագայթները, մեր աչքը կտեսնէ լուսատու առարկան:

Եթէ լուսատու առարկայի առաջև կայ մի անթափանցիկ մարմին, որոյ միջով չէ անցնում բոլորովին լոյսը, նորա միւս կողմը գոյանումէ մի մթին տեղ, այդ կոչվումէ ստուեր: Ստուերը ունի երկու մասն կեդրոն և ափեր, կեդրոնը աւելի մթին է և յատկապէս կոչվումէ ստուեր, իսկ ափերը աւելի մթին չեն, փոքր ինչ լոյս ունին, և կոչվումեն կիսաստուեր:

3. Աչք:

Մարդու և կենդանիների (անասուններ, դա-
զաններ, թռչուններ, ձկներ, զեռուններ, մի-
ջատներ, և ըն.) տեսողութեան, այսինքն՝ լոյս
ըմբռնելու գլխաւոր դործիքը աչքն է, որը
կոչվումէ տեսողութեան զգայարան: Մարդու
աչքը տեղաւորուած է գլխի ոսկոռների մէջ
առանձին խորունկ տեղում, որը կոչվումէ աչ-
քի գոգ. ինքն աչքը գնդաձև է և կոչվումէ
աչքի գունդ կամ խնձոր: Արտից այդ
գունդը շրջապատած է սպիտակագոյն թա-
ղանթով, որը կոչվումէ յունական բառով
սկլեռօտիք: Սկլեռօտիքի առաջին մասը ե-
րևումէ դրսից և կոչվումէ սպիտակուց:
Սպիտակուցի միջին մասն դուրս ցցուած է փո-
քրր ինչ առաջ և կոչվումէ եղջերային թա-
փանցիկ թաղանթ: Աերսից սկլեռօտիքին
կից կայ անօթաւոր (երակաւոր) թաղանթ,
որը այդպէս կոչվումէ այն պատճառով որ՝ նո-
րա մէջ ժողովուած են աչքի բոլոր արիւնա-
բեր երակները: Անօթաւոր թաղանթի արտա-
քին (առաջին) մասը տեսանելի է եղջերային
թափանցիկ թաղանթի միջեց և կոչվումէ
ծիածանաձև թաղանթ, որովհետեւ զանա-
զան մարդոց աչքերում դա լինումէ զանազան

դոյնով, և դորանով իսկ որոշվումէ աչքի գոյ-
նը—սե աչք, կապուտ աչք, և ին: Օխածա-
նաձև թաղանթի մէջ աչքի ներսի կողմը կայ
ծակ, որը կոչվումէ բիբ: Մենք միայն այն ժա-
մանակ տեսնումենք մի առարկայ, երբ ճառա-
գայթները նորանից դուրս գալով մտնումեն
բբի միջով աչքի մէջ: Իբրը ունի մի երևելի
յատկութիւն—եթէ այն առարկան, որոյ վերայ
նայումենք, լուսաւորուած է նուազ կերպով
կամ արձակումէ իւր միջից սակաւ ճառագայթ-
ներ, բիբը լայնանումէ, այսինքն ծակը մեծա-
նումէ, իսկ հակառակ դիպուածում, այսինքն
երբ առարկան շատ լուսաւորուած է կամ շատ
ճառագայթներ է արձակում, բիբը փոքրանու-
մէ: Իրի այդ յատկութիւնը մեծ նշանակու-
թիւն ունի մեզ համար հետեւեալ պատճառով
—նուազ կերպով լուսաւորուած առարկան ար-
ձակումէ ամենայն կողմ քիչ ճառագայթներ
և ուստի մեր աչքին հասնումին նոքա աւելի
սակաւ քանակութեամբ, բայց բբի մեծանա-
լուց այդ քանակութիւնը նոյնպէս մեծանումէ
—և մենք աւելի պարզ կերպով տեսնումենք
առարկան: Իսկ երբ շատ լուսաւորուած է ա-
ռարկան—բիբը փոքրանումէ, անցկացնումէ իւ-
միջով աւելի քիչ լոյս և ուրեմն պաշտպանու-

մէ աչքը նորա աւելորդ փայմունքից:

Մտածաւոր թաղանթի ներսի կողմից կայ
ցանցաձև թաղանթ, որը ամբողջապէս բաղ-
կացած է տեսողութեան ջղի մանր ճիւղե-
րից. իսկ տեսողութեան ջիղը գալիս է գլխի
ուղեղից և մտնումէ աչքի մէջ: Ցանցաձև թա-
ղանթի վերայ, այն իսկ տեղում, ուր մտնումէ
աչքի մէջ տեսողութեան ջիղը, կայ մի կէտ,
որը կոչվումէ կոյր կէտ, որովհետև երբ լոյսը
բերի միջով մտնումէ աչքի մէջ և ընկնումէ
ցանցաձև թաղանթի այլ կետերի վերայ՝ մենք
տեսնումենք առարկայ, բայց երբ ընկնումէ լոյսը
միայն այդ կէտի վերայ՝ մենք ոչինչ չենք տեսնում:
Աչքի մէջ, աւելի մօտիկ արտաքին կողմին տեղա-
ւորուած է բիւրեղեկը կամ՝ ալիւմինի, որը
բաժանումէ աչքը երկու անհաւասարաչափ մա-
սըն: Բիւրեղեկը բաղկացած է ապականման,
շատ թափանցիկ նիւթիւց և ունի ձև խիտ սրղ-
մած գնդակի, և նորա քամակի կողմը աւելի ու-
ռած է քանթէ առաջի կողմը: Աչքի դրսի կողմը
եղջերային թաղանթի և բիւրեղեկի մէջ լինէ ջը-
րային ճիւթով, որ է շատ թափանցիկ հեղա-
նիւթ. իսկ աչքի միւս, մեծագոյն, մասը լինէ փո-
քրը ինչ թանձր, բայց նոյնպէս թափանցիկ հե-
ղանիւթով, որը կոչվումէ ապակաձև ճիւթ:

Ահա այսպէս է աչքիներքին կազմութիւնը, որոյ շնորհիւ մարդը կարող է տեսնել առարկաները մօտ և հեռու, նուազ կամ շատ լուսաւորուած:

Աչքը գրսի կողմից պաշտպանուած է մեծ զգուշութեամբ: Նորա գլխաւոր պաշտպանողները են—կոպերը և արտեւանուները. աչքին մի օտար բան մօտացնելու ժամանակ նորա իսկոյն փակվումեն և պաշտպանումեն յոյժ քրնքուշ աչքը փնտից: Մարդը ոչ միայն կարիք չունի հոգալ որ՝ նորա փակուին հարկաւոր ժամանակ, այլ հարկաւոր է դործ դնել ստիպողական ոյժ որ՝ նորա չփակուին, եթէ մօտեցրած առարկան չէ սպառնում փտանգով: Բայց չնայելով կոպերի և արտեւանուներքների պաշտպանութեան վերայ, այնու ամենայնիւ աչքի եղջերային թաղանթի վերայ միշտ նստումէ փոշի, և դա կխափանէր պարզ տեսողութիւնը, եթէ և դորա դէմ աչքը չունենար օգտակար գործիք—աչքի գոգերի արտաքին անկիւններում քթին մօտ կան արտասուակաթ խուլեր: Սոցանից անդադար դուրս է գալի թափանցիկ հիւթ—արտասուք, որը և լուանումէ աչքի գրսի կողմի փոշին և առանձին խողովակով թափումէ քթի մէջ. այս է պատճառը որ՝ շատ լաց լինելուս հարկաւոր է լինում անդադար սրբել քիթը:

ՄԱՆՈՒԿ, ՈՐԸ ՅԱՆԿԱՆՈՒՄԷՐ ՆԿԱՐԻՉ ԼԻՆԵԼ:

Պիէտրօի ծնողները ապրումէին Իտալիայի գեղեցիկ գիւղերից մէկի մէջ. ինքն փոքր Պիէտրօն հորթարած էր: Նա չէր նման գիւղացի մանուկներից շատերին, որք միայն մտածումէին խաղալու և ուտելու վերայ: Հետեւելով իւր նախրին՝ Պիէտրօն սիրումէր նայել տեղադրութեան գեղեցկութեան, պայծառ կապուտակ երկնքի, մայր մոնող արեգակի փայլուն ճառագայթների և գեղեցիկ տեսարանի վերայ:

Պիէտրօն նկարիչ էր իւր բնութեամբ, թէև նա չէր կարծում այդ: Նա շատ անգամ փորձումէր նկարել զանազան բաներ, և լսելով Ֆլօրէնցիա քաղաքի երևելի պատկերների թանգարանների պատմութիւնները՝ նա ցանկանումէր և յոյս ունէր որ՝ կհասնի ժամանակ, երբ նա կտեսնէ այդ բոլորը: Մտածելով Ֆլօրէնցիայի վերայ, Պիէտրօն յիշեց իւր հին ընկեր թոմազօն: Նա նոյնպէս նախրապանի օգնական էր, բայց յետոյ ծառայումէր Ֆլօրէնցիայում արքեպիսկոպոս Սակկետիու խոհանոցում իբրև հասարակ սպասաւոր:

Մի օր յանկարծ Պիէտրօն անհետացաւ, կորաւ իւր գիւղից, և մինչև նորա ծնողները և միւս գիւղացիք պտուռմէին նորան և տարակուսում թէ ինչ պատահեցաւ փոքր տղայի հետ, նա գնումէր առաջ եւ առաջ, և վերջապէս սաստիկ ձանձրացած և առանց մի կոպէկի հասաւ նա ցանկալի քաղաքին: Նա երկար, շատ երկար ժամանակ պտուռմէր արքեպիսկոպոսի պաշտար և հաղեհազ կարողացաւ դռնել Թոմազօն, որը վառելով իւր աչքերը ընկերական ուրախութեան զարմանքով գոչեց.—

—Դժ՛ն ես, Պիէտրօ, ի՞նչը բերեց քեզ Ֆրլօրէնցիա, այսպէս հեռու տեղ քո և իմ հայրենիքից, ի՞նչու եկել ես դու այստեղ:

—Ես եկել եմ նկարչութիւն սովորելու համար, պատասխանեց մանուկը վստահութեամբ: Ես կամենումեմ նկարիչ լինել:

—Եւելի լաւ կլինէր, եթէ դու այստեղ մընայիր և սովորէիր դառնալ լաւ խոհարար: Ես միտք ունիմ ժամանակով շատ լաւ խոհարար դառնալ. այս հիանալի պաշտօն է—կուշտ կարող ես ուտել ամենապատուական և համեղ կերակուրներ: Ճշմարիտ այս աւելի օգտակար է, Պիէտրօ, քան թէ նկարչութիւնը:

—Ե.յդ բոլորը շատ գեղեցիկ է, բարեկամ,

պատասխանեց Պիէտրօն, բայց չե՞ն կարող ճաշ
ուտացնել ինձ, որովհետեւ թուլանումեմ ձանձ-
րութիւնից և քաղցածութիւնից: Գործերի վե-
րայ մենք կխօսենք յետոյ:

Թոմազօն տարաւ իւր փոքր հայրենակիցը
ծառաների սանդուղքով իւր փոքրիկ, սպիտակ
ներկով ներկած վերնատունը և ասաց որ՝ նա
սպասէ այնտեղ և հանգստանայ, մինչև որ ինքը
կերթայ և կրերէ արքեպիսկոպոսի ճաշի մնա-
ցորդները: Նա շուտով վերադարձաւ բաւական
մեծ պաշարով, որը երկու մանուկները փռեցին
անկողնու վերայ և սկսեցին ուրախութեամբ
ճաշել, ծիծաղելով, խօսելով և պատուելով մի-
մեանց, բոլորովին բախտաւոր և բաւական իւ-
րեանց վիճակից:

—Այս բոլորը գեղեցիկ է, ասաց յանկարծ
Թոմազօն, ես պատրաստ եմ կիսել քեզ հետ
և անկողինս, և ճաշս, մինչև ոչ որ չի իմանայ
այս, բայց ի՞նչ պէտքէ անես քո նկարչութեան
մասին: Ունի՞ս փող թուղթ, մատիտ, և այլ
հարկաւոր բաները գնելու համար:

—Աս, ասաց Պիէտրօն, քաղցր ախորժակով
կրծելով մի ոսկոր, չունիմ և ոչ մի կոպէկ, բայց
ես կարող եմ կիսել քեզ հետ նաև քո ոռձի-
կը, իսկապէս չէ՞ որ այդ մի և նոյն է, ընկեր ենք:

—Բայց ես չեմ ստանում ռոճիկ, պատասխանեց խեղճ Թոմազոն,—ինձ կուշտ կերակրումեն, բայց դեռ ևս ես ծառայումեմ առանց ռոճիկի:

Բանը վատ էր: Թէեւ Պիէտրօն խիստ սիրումէր նկարչութիւնը, բայց այնու ամենայնիւ նա չէր կարող նկարել ոսկորներով և կերակուրի մնացորդներով, և նա ստիպուած էր պտռել փոխանակ թղթի մի այնպիսի բան, որոյ վերայ կարելի լինէր նկարել:

Բայց չկորցնելով ոգու աշխոյժը, Պիէտրօն նայեց իւր չորս կողմը և տեսաւ փոքրիկ վերնատան մաքուր, սպիտակ պատերը՝ նոքա կարող էին պէտք դալ: Խոհանոցում ժողովելով բարակ խանձողները՝ նա ունէր ածուխ և սպիտակ պատեր, և կարող էր պարապել գծագրութիւնով, մինչև կճարի մի այլ աւելի յարմար բան:

Նա նկարումէր և ջնջումէր առաւօտից մինչև կէս գիշեր: Նա թափառումէր պատկերների թանգարաններում, նայումէր աշակերտների վերայ, յետոյ վերադառնումէր տուն և դարձեալ սկսումէր նկարել և ջնջել: Այսպէս շարունակվումէր այնքան ժամանակ մինչև որ Թոմազոն դառաւ տէր մի ամբողջ մանէթի, որը տարաւ նա փայլուն և յաղթող դէմքով իւր ծածկած ընկերի մօտ: Պիէտրօն տեսնելով

փողը գոչեց բարձրաձայն ուրախութիւնից և երկուքը միասին ուրախ ուրախ գնացին թուղթ, մատիտ, և նկարչութեան հարկաւոր այլ բաները առնելու: Թոմազոն ոչինչ չպահեց իւր համար:

Ե. յնուհետև Պիէտրօն աւելի մեծ եռանդով և արդէն այլ եղանակով աշխատումէր դարձեալ առաւօտից մինչև կէսգիշեր: Նա արշալոյսը բացուելիս գնումէր և մեծ զգուշութեամբ նկարումէր Ֆլօրէնցիայի գեղեցիկ տեսարանները: Եյս քաղաքի մէջ կան բազմաթիւ եկեղեցիներ շատ գեղեցիկ ճարտարապետութեամբ, մեծ մեծ և հոյակապ պալատներ, որոց պատկերների դահլիճները և զրադարանները բաց են ժողովրդի համար, ուր կան հին և հոյակապ արձաններ, երևելի նկարներ, գեղեցիկ կահ—կարասիք հին ճաշակով, մի խօսքով կայ բոլորը, ինչ որ հարկաւոր է մի հանճարեղ նկարիչ զարգացնելու համար:

Պիէտրօն նկարումէր այսօր մի գեղեցիկ եկեղեցի, վաղը մի հոյակապ պալատ, միւս օր մի սքանչելի շատրվան, և աշխատումէր այնքան մինչև որ ձանձրութիւնը և քաղցածութիւնը ստիպումէին նորան վերադառնալ Թոմազօի վերնատուն: Ե. յետեղ նա գտնումէր ճաշի իւր մասը, պահած բարձի տակ, և յետոյ սկսումէր

ցուցանել իւր սիրելի ընկերին իւր նոր նկարները, և բարեսիրտ Թովմազոն ուրախութեամբ և զարմանքով նայումէր նոցա վերայ, բայց մի և նոյն ժամանակ հաւատացնումէր նորան որ՝ աւելի օգտակար կ'լինէր խոհարար դառնալ:

Ըյապէս անցաւ եր ու տարի: Ըռաջին ամիսների թող փորձերը դարձած էին այժմ՝ արդարեւ տաղանդաւոր նկարների տակ, փոքրիկ սենեակի պատերը ծածկած էին ամենայն տեսակ նկարչական փորձերով և նկարներով: Պէէտրօն աշխատումէր աւելի և աւելի մեծ եռանդով, իսկ Թովմազոն բարեսիրտութեամբ կ'իստ մէր նորա հետ իւր բոլոր վատտակները: Աոքա շատ աղքատ էին և շատ բախտաւոր:

Բայց ահա նոցա կեանքի մէջ պատահեցաւ մի մեծ և բաւական տարօշինակ փոփոխութիւն: Հարուստ և նշանաւոր արքեպիսկոպոս Սակկէտին ցանկացաւ մի քանի վերանորոգութիւններ անել իւր պալատի մէջ և հրաւիրեց ճարտարապետ խորհրդակցելու համար: ճարտարապետի հետ գննելով տան բոլոր մասները՝ նա մտաւ այնտեղ, ուր երբէք չէր եղած, այնէ՛ իւր խոհարարի փոքր օգնականի նընջարանը: Սենեակը զատարկ է, բայց նորա պատերը ծածկած էին նկարներով, որք զար-

մացրին և՛ արքեպիսկոպոսը, և՛ ճարտարապետը:

—Ի՞նչ է այս, հարցրեց արքեպիսկոպոսը, մի՞թէ փոքր խոհարարը կարող է նկարել այսպէս, կանչեցէք նորան այս րոպէիս: Այս երևելի հանձար է, ես կօղնեմ՝ նորան, նա կդառնայ պարծա՛նք Պօրէնցիայի:

Թոմազօն մտաւ սենեակը ահաբեկով, նա կարծումէր թէ՛ իւր տերը, տեսնելով Պիէտրօի խղբզանքները պատերի վերայ կիմանայ որ ինքն թաղցրէլ է և կերակրել է նորան, և կարտաքսէ նոցա երկուսին խայտառակօր թեամբ:

—Արի՛ այստեղ, Թոմազօ՛, ատոց արքեպիսկոպոսը,—դու աւելի չես ծառայի ինձ մօտ խոհանոցում, ես սխալուել եմ քո մասին:

—Արի՛ արտաքսէք ինձ, տէր իմ, սկսեց լաց լինելով աղաչել Թոմազօն, եթէ դուք կարտաքսէք ինձ, ի՞նչ կլինի խեղճ Պիէտրօի վիճակը, որը ցանկանումէ անպատճառ նկարիչ դառնալ, նա կմեռնի քաղցածութիւնից: Այս կծառայեմ աւելի մեծ եռանդով—նորա կերակուրը նոյնպէս վատտակելու համար: Աղաչումեմ մի՛ արտաքսէք ինձ,—այս արի ես իմ ընկերի համար:

Իմանալով որ՝ ո՛չ թէ փոքր խոհարարը, այլ Պիէտրօն էր այդ սլաակներների հեղինակը, և հանգստացնելով նորան մի քանի քաղցր խօսքե-

րով՝ արքեպիսկոպոսը հրամայեց նորան Խանել իւր մօտ ընկերը, երբ նա կվերադառնայ:

Բայց անցաւ գիշերը, իսկ Պիէտրօն չերեւցաւ, անցաւ միւս օրը, երկրորդը, երրորդը, անցաւ ամբողջ շաբաթը, և Պիէտրօն չէր երևում: Հարցուփորձ անելով՝ արքեպիսկոպոսը խմացաւ որ՝ տղան գտանվումէ մի մերձակայ վանքում, ուր նա ընդօրինակելով նկարումէր Բայրայելի հիանալի պատկերը Մատուածածնի: Այդպէս պետները կամեցան համոզել հանճարեղ մանուկը որ՝ մնայ նոցա մօտ, բայց նորա նոր բարերարը—արքեպիսկոպոսը տարաւ նորան դարձեալ Ֆլօրէնցիա և աշակերտ տուեց մի երեւելի նկարչի մօտ, ուր նա շուտով գերազանցեց իւր բոլոր ընկերներից, որովհետեւ ամենից աւելի ընդունակ էր և աշխատասէր, իսկ յետոյ նորա անունը մօտաւ այն անունների շարքը, որոնցով պարծենումէ Իտալիան:

—Իսկ Թոմազօն: Յիսուն տարի շարունակ նա մնաց լաւագոյն և մտերմագոյն բարեկամ Պիէտրօի, իսկ երբ նոքա երկուսն ևս ծերացան, դարձեալ ապրումէին միասին Ֆլօրէնցիայի գեղեցիկ ամառանոցների մէկի մէջ:

62

u,

f,

r:

u

r,

th

-

-

-

-

-

g

-

y

,

,

h

r

,

-

Գ Պ Ր Ո Յ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

1876 թ.

ԳՊՐՈՅԻ նպատակն է — իւր կարողութեան չափ ձեռնառնելն ազգային ուսումնարանների յառաջդիմութեան:

ԳՊՐՈՅԸ բաղկանում է երկու մասից: Առաջին մասն — մանկավարժական ուղեցոյց վարժապետներին, տեսուչներին և հոգաբարձական վարչութիւններին: Երկրորդ մասն — աշակերտների համար ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ, հարուստ զանազան օգտակար և հարկաւոր տեղեկութիւններով:

ԳՊՐՈՅԻ տարեկան բաժանորդագրին է ճանապարհածախքով (կանխիկ վճարելով) —

1) Ռոսաստանի համար ֆեյ ռուբլ. արծ.

2) Տաճկաստանի և Պարսկաստանի համար էօթն ռուբ. արծ.

Բաժանորդագրութիւններով, յօդուածներով և ամենայն տեսակ հարցմունքներով և պահանջմունքներով հարկաւոր է դիմել ուղղակի ԳՊՐՈՅԻ խմբագրութեան ևս հասցէով.

1) Հայերէն. Վաղարշապատ (կամ Էջմիածն). Ս. Գալիանեան վանք, ԳՊՐՈՅԻ խմբագրութեան:

2) Ռուսերէն. Въ Вагарианатъ (или въ miadzunъ), въ Редакціи журнала ДПРОЦЪ, въ монастырѣ св. Таяне.

ԳՊՐՈՅԻ խմբագրութիւնը խնդրում է չեւառնել սորա՛ն Երաբար ամսագրի խմբագրութեան հետ բաժանորդագրներ կամ յօդուածներ ուղարկելու կողմից, և դորանով չպատճառել զանազան դժուարութիւններ երկու խմբագրութեան ևս:

ԽՄԻԱԳԻՐ — ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՎԱՀԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՏԱՐԱՆՑ.

Վանա՛ւոր Ս Գալեանէի վանքի:

—
L
—
u
—
8.
—
66
e.
—
L

